

Stanislav Sousedík: Meontologie L. Hejdánka [1992]

Pokus o kritický výklad

V prvním čísle časopisu *Reflexe* uveřejnil L. Hejdánek příspěvek nazvaný *Pojetí pravdy a jeho meontologické předpoklady*. Článek obsahuje poměrně ucelený výklad autorových po desetiletí krystalizujících filosofických názorů, známých dosud spíše fragmentárně. L. Hejdánek je ze známějších českých filosofů pravděpodobně jediný, kdo usiluje o to vypracovat vlastní, do značné míry originální filosofickou koncepci. Jeho práci je proto třeba sledovat a věnovat jí s ohledem na nesporné autorovo nadání zaslouženou pozornost.

Rozdělil jsem tento svůj příspěvek na dvě části. V první shrnu stručně Hejdánkovy filosofické názory, jak jsou obsaženy v uvedeném článku v časopisu *Reflexe*. V druhé části je podrobím kritickému rozboru a vysvětlím, proč podle mého názoru autor vysokého cíle, který si vytkl, nedosáhl.

Nejprve tedy k prvnímu bodu. Celek veškerenstva, vše to, co nespadá vjedno s nic, se podle Hejdánka skládá jednak z ryzích nepředmětností, jednak ze skutečností, které mají stránku zpředmětelnou, a spolu s tím však i stránku nepředmětnou: Jsou to tedy jakési srostlice zpředmětelného s tím, co se předmětem stát nemůže, a zůstává tedy za všech okolností nepředmětné. V čem spočívá rozdíl mezi nepředmětnou skutečností a skutečností zpředmětelnou? Zpředmětelná skutečnost je podle Hejdánka ta, která je postižitelná pojmy. Ty skutečnosti, resp. stránky skutečností, které pojmy postižitelné nejsou, jsou nepředmětné.

Abychom uvedenému náležitě porozuměli, musíme ovšem vědět, co autor rozumí slovem „pojem“, čili jakou zastává teorii pojmu. Hejdánek podává takovéto vysvětlení: Pojmy jsou intencionální akty, jejich objektivním korelátem jsou intencionální předměty. K bližší charakteristice intencionálních předmětů pak Hejdánek uvádí, že jsou to jakési „modely“ reálných předmětů, které příslušnými pojmy míníme. Protože slovem „míníme“ chce Hejdánek pravděpodobně říci „vypovídáme“, je asi celému výkladu třeba rozumět v tom smyslu, že např. obecný pojem psa (= intencionální předmět) můžeme pravdivě vypovídat např. o Alíkovi (= reálný předmět). Tento Hejdánkuv výklad se pohybuje celkem v rámci tradiční logiky, do níž autor ovšem promítá i některé termíny převzaté z Husserlovy fenomenologie.

S užíváním pojmů je podle Hejdánka spojena „nebezpečná nevýhoda“. Tím, že intencionálním předmětem míníme nějakou skutečnost (rozuměj: tím, že predikujeme obecný pojem o nějakém individuu), promítáme předmětnost intencionálního objektu do skutečnosti samé, takže se nám tato skutečnost (dotud jen zpředmětelná) jeví jako předmět. Hejdánek takový myšlenkový postup (tj. vlastně takto interpretovanou predikaci) nazývá „předmětným myšlením“.

„Nebezpečná nevýhoda“ předmětného myšlení spočívá v tom, že se takovému myšlení skutečnost jeví jako předmětná, to znamená, že ty její stránky, které to dovolují, jsou zpředmětněny, kdežto ostatní jsou vytěsňeny z našeho myšlení a vědění. Na otázku, proč zpředmětnění jedné stránky skutečnosti s sebou nese potlačení stránky druhé, nepředmětné, nenacházím u Hejdánka odpovědi. Stejně tak se autor nezabývá epistemologickou otázkou, jak se nepředmětné stránky skutečnosti v našem myšlení a vědění ocitají a jak je nadto ještě dokonce možno o nich smysluplně mluvit (Hejdánek sám mluví mnoho o nepředmětných skutečnostech, a to se zřejmým nárokem, že jeho řeč nepostrádá smyslu).

Proti vyličenému ochuzení skutečnosti spojenému s užíváním pojmů usiluje nyní Hejdánek rehabilitovat předmětným myšlením odsunuté stránky veškerenstva, tj. skutečnosti částečně nebo úplně neobjektivovatelné. Filosofickou nauku, která má zjednat nápravu, nazývá autor právě „meontologií“. Název si zaslouží krátkého vysvětlení. Slovo „meontologie“ by bylo možno česky přetlumočit jako „věda o nejsoucím“. Hejdánek toho názvu užívá ne proto, že by zastával názor, že nepředmětné skutečnosti spadají vjedno s nic, nýbrž protože si toto myslí právě jeho odpůrci, lidé zcela propadlí předmětnému způsobu myšlení. Název je tedy, jak patrně, poněkud zavádějící. Je to, jako by např. teologové přejmenovali svou vědu na „vědecký ateismus“, a to ne proto, že by sami nevěřili v Boha, nýbrž protože v něj nevěří jejich odpůrci. Každý má ovšem právo dat svému dítěti, a to i duchovnímu, jméno, jaké chce, a tak tedy musíme název nové filosofické vědy – meontologie – respektovat. Hejdánek ve svém příspěvku naznačuje, jaké čekají na meontologii úkoly a jaké budou tematické oblasti, jimiž se bude zabývat. Tuto část jeho vývodů ponechávám v tomto svém shrnutí stranou, neboť se jedná o pouhé projekty. Možné je tyto projekty realizovat jen za předpokladu, že nepředmětné skutečnosti nejsou pouhým výtvořem fantazie. Podívejme se proto nejprve, jak Hejdánek zdůvodňuje tezi, že se jedná o skutečnosti odlišné od nicoty. Jedna část autorovy argumentace směřuje k tomu přesvědčit čtenáře, že jsou skutečnosti číře nepředmětné, druhá, že se skutečnostmi předmětnými jsou nepředmětné vždy alespoň nějak spojeny.

Pokud jde o první část, snaží se Hejdánek doložit svou tezi tím, že ukazuje, že je alespoň jedna nepředmětná skutečnost, totiž pravda. To autor dokládá kritikou adekvátní teorie pravdy, podle níž je pravda něčím pojmově postižitelným, totiž vztahem shody mezi obsahem tvrzení a skutečností. Jsme tu svědky zvláštní věci. Na základě toho, co dosud víme o Hejdánkově pojetí pojmu, resp. intencionálního předmětu – že se totiž jedná o jakýsi „model“ reality –, bychom očekávali, že autor bude neústupným zastáncem adekvátní teorie. Každý model se totiž vždy nějak shoduje s tím, čeho je modelem, a tak se tedy např. obecný pojem psa, je-li to skutečně model, musí s Alíkem, o němž se pravdivě predikuje, nějak

shodovat. Ve skutečnosti je však Hejdánek z ne dost jasných důvodů naopak velmi rozhodným odpůrcem adekvační teorie. A co víc: odmítnutí adekvační teorie je pro něj hlavním, ne-li vůbec jediným dokladem, že pravda je nepředmětná skutečnost.

Druhá část Hejdánkovy argumentace směřuje k tomu ukázat, že předmětné skutečnosti jsou vždy spojeny se skutečnostmi nepředmětnými, a že tedy představují jakousi srostlici obou těchto stránek. Autor to dokládá tím, jak užíváme slovesa „jest“, když mluvíme o pravých jsoucnech. Buď oním „jest“ máme na mysli okamžitou jsoucnost, tedy např. u člověka jeho stav v určitém okamžiku; anebo jím myslíme „bytí“, což je v našem příkladu v celku chápaný život člověka od narození do smrti. Pravé jsoucno (např. člověk) po celou dobu svého života „jest“ ve smyslu bytí; z hlediska okamžité jsoucnosti však převážně není. Mladí muže v okamžiku, kdy dosáhl čtyřicítky, již pominulo, a tedy není, jeho budoucí stárí, dožije-li se jej, ještě není.

Potud – pochopil-li jsem správně – Hejdánkuv výklad. Musím se přiznat, že pro svou osobu nevidím, jak rozlišení dvojího významu slovesa „jest“ (podařilo-li se je Hejdánkovi vskutku provést) přispívá k potvrzení jeho teze, že předmětná jsoucna mají vždy i nepředmětné stránky. Autor snad chtěl ukázat, že pravá jsoucna „jsou“ jen v přítomném okamžiku, jejich minulost, resp. budoucnost, ač k nim také náleží, však není, a tak tedy jsou tato jsoucna jakousi srostlicí jsoucího a nejsoucího. Je-li toto správný výklad Hejdánkovy myšlenky, vzniká otázka, proč ono „již nejsoucí“ (v našem příkladu mladí čtyřicetiletého) je právě nepředmětnou skutečností? Vždyť, ač pominulo, je přece stále pojmově postižitelné (lze je charakterizovat pomocí predikátů). Autor svůj výklad doplňuje kritikou pojmu substance. Tato kritika se zakládá na nedorozumění: Hejdánek mylně ztožňuje vztah identity a pojem neměnnosti. Myšlenková souvislost kritiky s dovozením neobjektivovatelných stránek skutečnosti je opět nejasná.

Tolik stručně k obsahu Hejdánkova příspěvku. Charakteristickým rysem současné české filosofie je nedůvěra k novověkému scientismu a kritický vztah k ontologickým kořenům, z nichž toto myšlenkové zaujetí vyrostlo. Myšlení L. Hejdánka se tomuto celkovému zaměření dnešní české filosofie nevymyká. Proti bezútěšnému scientistnímu přesvědčení, že skutečné je jen, co může být předmětem matematického popisu obvyklého v přírodních vědách a v technice, staví Hejdánek přesvědčení, že vedle předmětných skutečností tohoto typu je třeba uznat i skutečnosti jiné, nepředmětné, jež jsou metodami přírodních věd nepostižitelné. Mezi nimi má zejména „pravda“ zaujmout v duchovním životě moderního člověka místo vyhražované v tradičních náboženstvích Bohu. Zda je tato Hejdánkova nabídka nosná, musí ukázat rozbor jejích meontologických východisek. Přecházím k druhé, kritické části svého článku.

Kritikou Hejdánkových názorů je podle mého mínění samo jejich střízlivé a uspořádané předvedení. Čtenář jeho článku právem očekává, že ho autor přesvědčí, že nepředmětné skutečnosti nejsou pouhou fikcí. Jeho očekávání se však, jak musím konstatovat, nesplní. K tomu, aby se ukázalo, že číře nepředmětné skutečnosti nejsou pouhým výplodem fantasmie, totiž nestačí prokázat nesprávnost jedné (anebo třeba všech) dosavad formulovaných teorií pravdy, nýbrž věc by bylo třeba ukázat pozitivně. To u Hejdánka nenalézám. Co náš autor nabízí, je pouhé ujišťování, což kritickému čtenáři nestačí. Snad by bylo na Hejdánkovu obhajobu možné uvést, že pravda a jiné ryze nepředmětné skutečnosti nejsou pojmově postižitelné, a že tedy o nich nelze běžným jazykem (založeným na užívání predikátů) mluvit. Takovou obhajobu by bylo možno přijmout, kdyby L. Hejdánek o svém námětu mlčel, to však, pokud vím, nebylo a není jeho úmyslem. Jazykových obtíží spojených s meontologií je si autor sice, jak se zdá, vědom, věří však, že východisko z nich poskytne „radikální rekonstrukce“ pojmového myšlení. Tato rekonstrukce umožní mluvit o nepředmětných skutečnostech novým, dosud neznámým způsobem, od něhož autor nicméně požaduje, aby byl odlišný od „mimopojmové“ mluvy básnické. Zmíněné „radikální rekonstrukci“ podobně jako i jiným budoucím výkonům meontologie, o nichž se L. Hejdánek zmiňuje, hledím se zájmem vstříc, vyslovit se k nim však budu moci teprve po jejich realizaci.

Tolik k Hejdánkovým vývodům týkajícím se ryze nepředmětných skutečností, hlavně „pravdy“. Pokud jde o jeho úvahy o skutečnostech, které jsou „srostlíci“ předmětného s neobjektivovatelným, mám za to, že jsou Hejdánkova vyjádření k té věci nejasná. Pokud se autor k věci nevyjádřil srozumitelněji, nemohu úplně odložit podezření, že jsou ony „srostlice“ pouhou fikcí.

Pro svou tezi o nepředmětnostech by se ovšem Hejdánek mohl dovolávat některých velkých myslitelů, např. Kanta, u něhož ideje čistého rozumu (Bůh, duše, svět) rovněž nemají předmětný charakter. Myšlenka skutečného nejsoucna má pak, jak ostatně Hejdánek sám upozorňuje, jakýsi precedent ve středověké filosofii, jmenovitě u Tomáše Akvinského. Názory uvedených filosofů jsou ovšem – ať jsou již správné nebo ne – vždy nějak srozumitelně zdůvodněné. U Hejdánka, jak se mi zdá, zdůvodněnost a srozumitelnost často chybí. To souvisí možná do určité míry s tím, že se autor nevyrovnává se současnými názory na problémy, jimiž se zabývá. To, co Hejdánek vykládá o pojmovém myšlení, spočívá převážně na představách starší logiky. Postrádám u něho vyrovnání se se současnou logickou sémantikou, s funkcionální teorií pojmů, s nominalismem L. Wittgensteina a jinými dnes zastávanými myšlenkovými přístupy. Všichni bychom jistě uvítali, kdyby se L. Hejdánek např. pokusil klidně a jasně vyložit, jak chápe rozdíl mezi subjektivitou a niterností, s nímž příležitostně

operuje, a uvedl svůj výklad do souvislosti s dnes tolik diskutovanou problematikou soukromého jazyka. O nic takového autor, pokud vím, neusiluje. Jeho myšlení v izolaci vznikalo a v izolaci od mnohého, co je pro myšlení naší doby charakteristické, ke své škodě setrvává.

Ladislav Hejdánek: Nevydařená Sousedíkova kritika [1992]

Stanislav Sousedík si na škodu svou i věci vytkl cíl příliš malý, ale ani tohoto malého cíle nedosáhl. Jeho „pokus o kritický výklad“ se totiž nevedl, a to hned v několika směrech. Mluví o mých „po desetiletí krystalizujících filosofických názorech, známých dosud spíše fragmentárně“, ale zabývá se jediným článkem, totiž studií poprvé vyšlou samizdatově roku 1984 a o rok později pojatou do samizdatového vydání prvního čísla *Reflexe*, které posléze už téměř přede dvěma roky vyšlo „normálně“. Jiných mých textů se vůbec nedotkl: zanedbal tuto svou povinnost (vyplývající z nároků kladených na každou kritiku) v nápadném rozporu se svým vlastním tvrzením, že mou práci „je ... třeba sledovat a věnovat jí ... zaslouženou pozornost“.

I kdybych zcela pominul, že v samizdatové edici „OIKOYMENH“ vyšel v roce 1985 jako 6. svazek celý soubor textů k problémům nepředmětné skutečnosti a nepředmětného myšlení, přece musím připomenout, že v témž čísle jako Sousedíkem kriticky posuzovaný článek vyšel ještě můj text k tématu velice blízkému, a navíc ještě diskusní příspěvek dokonce k témuž tématu, a že – hrou náhody a tiskárenských okolností – ještě před tímto 1. číslem vyšlo tiskem 3. číslo *Reflexe*, věnované rovněž problémům meontologie. Všechny tyto texty, které mohl mít St. Sousedík k dispozici (a které si snadno mohl a měl opatřit), by bývaly mohly přispět k lepšímu porozumění jednotlivým formulacím posuzovaného článku, pokud kritikovi vyvstaly nějaké nejasnosti. Autor tak mohl udělat něco pro to, aby nemusel užívat formulací jako „pro svou osobu nevidím“, „autor snad chtěl ukázat“, „pochoopil-li jsem správně“, „to u H. nenalézám“, „u H., jak se mi zdá, zdůvodněnost a srozumitelnost často chybí“ apod.

Ovšem když už se Stanislav Sousedík rozhodl nechat stranou texty, které pro posouzení věci (a ne jednoho článku) mají určitý význam, a když mu nebylo pomoci ani to, že sledoval (nebo mohl sledovat: není totiž zřejmé, zda je sledoval i on sám, i když mluví o tom, že byly „známy“) mé „filosofické názory“ alespoň ve „fragmentární“ podobě už „po desetiletí“, bylo by možno přinejmenším očekávat, že soustředěním pozornosti na jediný text nebude ničím dalším rozptylován a přečte alespoň těch několik (přesně necelých jedenáct) stránek tak pečlivě, jak je (jak doufám) zvyklý číst své středověké autory. Bohužel nemohu leč konstatovat, že oněch několik stránek přečetl špatně, jak se každý může velmi snadno na vlastní oči přesvědčit (a jak se alespoň na několika případech pokusím ukázat). Jeho kritika není ostatně psána ani jako sžíravý útok či jako pamflet, kterým lze věcně i formálně leccos odpustit, když se občas blýsknou skvělou sentencí, vtipným útokem nebo alespoň ostrým prásknutím biče. Místo toho se jeho text tváří vážně a odborně. Dokonce mentorsky podotýká, že se „nevyrovnávám se současnými názory“, přičemž hned svým výčtem

ukazuje, jak chudá je jeho vlastní představa o „dnes zastávaných myšlenkových přístupech“. (Nemohu ovšem odolat a nepoukázat na to, že orientace na nějaké právě se prosadivší nebo ještě se prosazující tendence „ve světě“ a příčinlivé využití vlny je nejméně hodno doporučení právě ve filosofii, i když je nepochybně – ale k našemu politování – masově rozšířeno.) Připomínka, že mé myšlení v izolaci vznikalo (a nadále v ní zůstává), mi připadá poněkud bezostyšná. Spoléhám nicméně na to, že vnímavý si toho povšimne sám: poučovat nedostatečně vnímavého bych se pokoušel asi zbytečně.

Nejsmutnější je Sousedíkova neschopnost opustit chitinovou krustu svého myšlení a vejít v rozhovor. Připomíná mi to medvídka koalu, který je schopen strávit jen listí blahovičnicku, zatímco ze všeho ostatního se mu dělá špatně: vezměte mu blahovičník a on zahyne. Už první interpretující věta, která má ve „shrnutí“ podat mé názory, je misinterpretací, která má ovšem zcela mimořádný význam, protože je zřejmým příznakem toho, že to je právě Sousedík, kdo není doma ve „skutečně dnešní“ filosofii. Píše, že se podle mne „celek veškerenstva“ „skládá jednak z ryzích nepředmětností, jednak ze skutečností, které mají stránku zpředmětnitelnou, a spolu s tím však i stránku nepředmětnou: Jsou to tedy jakési srostlice zpředmětnitelného s tím, co se předmětem stát nemůže, a zůstává tedy za všech okolností nepředmětné.“

Nejde tedy jen o to, že si Sousedík nemohl (nebo alespoň neměl) nepovšimnout, jaký důraz dávám na rozdíl mezi pravými jsoucnými (celky) a nepravými jsoucnými (hromadami), ale zejména o to, že důraz na tento rozdíl dává mnoho vynikajících a pro dnešní (i budoucí) filosofii významných myslitelů, a že tento rozdíl zná filosofie dokonce už od doby presokratiků. Užít o celku takového výroku, že se z něčeho „skládá“ (a to právě v souvislosti, kde lze očekávat protiútok, jenž nepochybně plným právem může využít všech slabostí toho, kdo zaútočil jako první), znamená nepochybnou diskvalifikaci útočícího, jenž tak na sebe prozrazuje, že buď nemá svá vlastní slova docela pod kontrolou, anebo dokonce že nechápe, oč vlastně jde. Užít slovesa „skládati se“ o celku přece znamená tolik, že celek je jakoby skládkou, skladištěm. Masaryk např. výslovně formuluje, že svět není žádné skladiště věcí. Český filosof by to měl znát přinejmenším z české filosofie, ať už to bere nebo nikoliv, přinejmenším aby odpůrci přespříliš neusnadňoval situaci a nenahrával mu na smeč.

Hned o několik řádek dál prozrazuje na sebe Sousedík, že má velmi nedostatečné ponětí o fenomenologii a speciálně o Husserlovi, když interpretuje mé chápání pojmů a pojmovosti tak, že „pojmy jsou intencio-nální akty...“. Kdybych se někde omylem takto vyjádřil, mohl by mi vytknout, že to je hrubá chyba: takto to mohu ve stejném smyslu vytknout já jemu. Pokud jde o mé chápání pojmů, opravdu se od Husserlova poněkud liší, ale nikoliv proto, že Husserla neznám, nýbrž protože ho znám (resp.

pokud ho do určité míry znám a také navzdory tomu). Týmž směrem poukazuje i „výklad“ slova „míniti“, o který se Sousedík pokusil v blahé (či spíše neblahé?) nevědomosti toho, že „míniti“ znamená něco podstatně odlišného od „vypovídati“; v tomto případě je ovšem třeba přiznat jako polehčující tu okolnost, že zmíněnou „blahou nevědomost“ sdílí s celou řadou právě těch z dnešních filosofů, které uvádí a kterých si považuje. A hned bych mohl pokračovat dalším šlápnutím vedle, když formuluje jako by za mne, že „intencionálním předmětem míníme nějakou skutečnost“, jako kdyby opravdu netušil, že už někdy byl někým ustaven a upevněn zcela zásadní rozdíl mezi intencionálním aktem a intencionálním předmětem. Jeho formulace je – izolována – ostatně dvojznačná, ale z kontextu je zřejmé, že Sousedík má na mysli nikoliv identifikaci skutečnosti a intencionálního předmětu, nýbrž že intencionální předmět je prostředkem, resp. nástrojem mínění oné skutečnosti. To sice může znít plausibilně, ale není to můj názor (a Sousedík to nemůže doložit žádnou citací). S tím pak souvisí jeho neschopnost pochopit zpředmětňující (nebo naopak nezpředmětňující) povahu pojmovosti jinak než jako záležitost predikace. To, že vůbec nechápe, oč vlastně jde, dokumentuje ještě mnohokrát znovu (např. když se podivuje, že „z ne dost jasných důvodů“ odmítám adekvátní teorii, aj.).

Za těchto okolností není divu, že to, co autor na počátku ohlašuje jako „kritický rozbor“ a pak za takovou „kritiku“ (mimochodem 40řádkovou, když mám být v kvantitativním ohledu velmi tolerantní) vydává, svědčí spíše o něm než proti mně. Ač bych to za jiných okolností učinil rád, nemohu v daném případě na jeho „kritiku“ věcně odpovědět, protože by mi nezbylo než opakovat (případně jinými slovy) již řečené, resp. napsané, anebo bych musel napsat rozsáhlejší pojednání. To ostatně hodlám učinit, ale nikoliv na obhajobu svého pojetí před Sousedíkovou kritikou. Každého přece musí uhodit do očí, že se do své „kritiky“ pustil poněkud předčasně, protože zcela nepřípraven jak četbou, tak promýšlením.

Také v záležitostech kritiky a polemiky apod. se budeme muset teprve pracně dostávat na evropskou úroveň. Poněkud mne překvapuje, že takovou nekvalifikovanost a neprofesionalitu prokázal právě Stanislav Sousedík, u něhož jsem byl zvyklý předpokládat, že ví, co ví, ale že také ví, co neví a že to neví. Je mi záhadou, proč se rozhodl vstoupit na led pro něho tak tenký. A je mi také záhadou, proč mi svou „kritiku“ nedal sám přečíst: byl bych ho mohl ušetřit otištění této odpovědi. Nezbyvá než mu popřát, aby si napříště našel vždycky dost času k bedlivějšímu pročtení toho, co hodlá „kriticky rozbírat“. A nemá-li jej, pak by snad měl od podobných těžko realizovatelných projektů buď vůbec ustoupit, anebo je přenechat jiným. Jinak by se mohlo stát, že velmi nepředloženě ohrozí i svou dobrou pověst medievalisty.

Stanislav Sousedík: Poznámka [1992]

Hejdánkova stať, kterou jsem podrobil rozboru, pochází z r. 1984 a autor ji od té doby zveřejnil mnohokrát, mezi jiným i ve sborníku Hostina redigovaném Václavem Havlem. Protože Hejdánek sám považuje tento příspěvek za reprezentativní, zvolil jsem jej za základ svého rozboru. Přihlížel jsem při tom ale i k jiným autorovým publikacím. Výsledek mého rozboru není autorovi příznivý. Dospěl jsem totiž k závěru, že Hejdánkovy výklady nejsou s to přesvědčit soudného čtenáře, že jsou „nepředmětné skutečnosti“ něco víc než zamilovaná autorova fikce.

Hejdánkova replika na mé vývody je silná ve slovech, ale chudá co do věcného obsahu. Dozvěděl jsem se z ní leccos nelichotivého o své osobě, ale o problémech meontologie skoro nic. Můj oponent to vysvětluje tím, že prý „nemůže na mou kritiku věcně odpovědět, protože by mu nezbývalo než napsat rozsáhlejší pojednání“. Proč tak asi neučinil? S použitím článků, kterým jsem – jak si naříká – nevěnoval prý dostatečnou pozornost, by to přece nemohlo být tak pracné! Já jsem takové pojednání očekával, když jsem projevil plný souhlas s přáním redakční rady FČ (jíž jsem členem), aby bylo prof. Hejdánkovi umožněno se s mou statí před uveřejněním seznámit a případně se k ní – ihned nebo později, jak si bude přát – vyjádřit.

Třetí rok po pádu totalitního režimu počínají se dnes u nás pozvolna konstituovat různé filosofické směry a skupiny. Potřebujeme nyní víc než dříve vzájemný dialog. Právě ve snaze neuzavírat se do „chitinové krusty vlastního myšlení a vejít v rozhovor“ čtu Hejdánkovy publikace, a dokonce o nich – jako jeden z mála – píši. Za to by mi měl být Hejdánek vděčen, a taky by nepochybně byl, jen kdybych jeho elaboráty chválil. To ovšem bohužel vždy dělat nemohu.

Nějaké rozsáhlejší pojednání o meontologii L. Hejdánek, jak uvádí, přece jen – později – napíše. Nebude to ovšem žádná „obhajoba před Sousedíkovou kritikou“ (tak hluboko se přece snížit nemůže!), ale nějakou souvislost se svými připomínkami přece jen očekávám. Splní-li se můj předpoklad, pokusím se možná seznámit čtenáře FČ opět se svým stanoviskem. Snad se kritizovaný vzdá časem na víc než srovnávat kritika s chrousty a medvědy! Bude-li tomu tak, jsem i nadále připraven „nepředloženě ohrožovat i svou dobrou pověst medievalisty“.